

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

Dėl Lietuvos pozicijos Europos Sąjungos perspektyvų klausimu

1. Europos Sąjungoje vyksta intensyvi diskusija apie Europos Sąjungos ateitį. Europos Komisija paskelbė Baltąją Knygą apie galimus 5 ES vystymosi scenarijus bei 5 „Apmatymų dokumentus“ („Reflection papers“) apie galimas svarbiausių ES politikų tolesnio vystymosi kryptis, šiek tiek anksčiau „5 Prezidentai“ paskelbė įžvalgų dokumentą apie EMU Sąjungos galutinio įtvirtinimo iššūkius. Svarbias idėjas apie ES ateitį pastaruoju metu viešai išdėstė EK Prezidentas J.C.Junker savo „State of the Union“ kalboje bei Prancūzijos Prezidentas E.Macron. Tokia diskusija apie ES ateitį yra labai svarbi iniciatyva, sudaranti galimybę ir Lietuvos valstybei turėti aiškia poziciją svarbiausiais ES ateities klausimais.

2. Lietuvai šioje diskusijoje visų pirma yra svarbu identifikuoti savo svarbiausius nacionalinius interesus Europos Sąjungos atžvilgiu, ir tuo remiantis suprasti pačius svarbiausius iššūkius Europos Sąjungos tolesnei raidai bei turėti aiškius atsakymus į juos. Visų pirma, yra svarbu sutarti dėl ilgalaikės ES ateities, ir tik po to ieškoti atsakymų į klausimus susijusius su artimesne ateitimi, pvz.: ar reikia eurozonai turėti atskirą biudžetą ir eurozonos finansų ministrą, ar nereikia, ar reikia apjungti EK Prezidento ir ES Tarybos Prezidento postus, ar nereikia? Šiame dokumente yra formuluojamos tik Lietuvos požiūrio į ilgalaikę ES ateitį pagrindinės tezės. Įvairūs pasiūlymai, kurie liečia artimiausią laikotarpį, čia yra nenagrinėjami, bet bus aptariami kituose dokumentuose.

3. Svarbiausiais Lietuvos nacionaliniais interesais Europos Sąjungos atžvilgiu laikome Lietuvos geopolitinio saugumo ir spartesnio Lietuvos žmonių ekonominės-socialinės gerovės stiprinimo interesus. Iki šiol Lietuvos vakarietiška integracija (tiek į ES, tiek ir NATO) Lietuvai buvo absoliučiai naudinga ir buvo svarbiausias pastarųjų 27-ių metų Lietuvos prioritetas, nes tokia integracija neabejotinai stiprino Lietuvos geopolitinį saugumą (visų pirma Rusijos grėsmių atžvilgiu) ir buvo pagrindinis faktorius, kodėl per paskutinius 15 metų Lietuvos ekonominė-socialinė gerovė sparčiai konvergavo link europietiško lygmens. Lietuvos nacionalinis interesas Europos Sąjungos atžvilgiu yra padaryti viską, kad ir ateityje Europos Sąjunga tokį vaidmenį Lietuvos interesų atžvilgiu būtų pajėgi vaidinti. Todėl Lietuvai yra svarbu, kad Europos Sąjunga neliktų vien tik biurokratinė ekonominė bendroji rinka, bet nuosekliai stiprėtų ir būtų pajėgi efektyviai įgyvendinti jai šalių narių patikėtas užduotis.

4. Svarbiausiais ilgalaikiais ES iššūkiais, į kuriuos Lietuva privalo turėti atsakymus, laikome 8 iššūkius, iš kurių 1-4 yra susiję su ES institucinės sąrangos vystymosi iššūkiais, o 5-8 yra susiję su pagrindiniais globaliais iššūkiais Europos Sąjungai bei jos laikysenai.

I. Europos Sąjungos institucinės sąrangos vystymosi svarbiausieji iššūkiai:

- 1) ES tolesnės konsolidacijos iššūkis;
- 2) ES galių plėtros į naujas politikos sritis iššūkis;
- 3) ES resursų atitikimo jos galioms iššūkis;
- 4) ES šalių ekonominio-socialinio išsivystymo konvergencijos iššūkis;

II. Pagrindiniai globalūs iššūkiai Europos Sąjungai ir jos laikysenai:

- 5) Globalaus konkurencingumo iššūkis „Europos modeliui“;

- 6) ES ilgalaikės politikos Rusijos atžvilgiu iššūkis; Rytų Partnerystės svarba ir Centrinės Europos vaidmuo;
- 7) Potencialiai milžiniškos migracijos srautai iš Afrikos ir Vidurio Rytų;
- 8) Iššūkiai europietiškam solidarumui;

1. ES ilgalaikė konsolidacija

Nuo Romos sutarties, pagimdžiusios ES 1957 metais, iki 2017 metų prabėgo 60 metų. Per šį laikotarpį sukaupta ES raidos patirtis leidžia daryti ir aiškias prielaidas apie tai, kaip ES, tikėtina, vystysis per būsimus 60 metų. Nuo pat Romos sutarties pasirašymo iki dabar ES vystėsi nuoseklios, natūralios konsolidacijos keliu, kai vis naujose srityse atsirasdavo poreikis turėti bendrą, konsoliduotą ES politiką. Poreikis tokioms naujoms konsoliduotoms politikoms ypač sustiprėdavo įvairių globalių ar regioninių krizių laikotarpiu, kurios skaudžiai paliesdavo ir Europą. Taip paskutinė globali finansinė krizė paskatino ES lygiu konsoliduoti fiskalinės drausmės politiką, atsirado Bankų Sąjungos instrumentas, pabėgėlių krizė paskatino sukurti žymiai efektyvesnius sienų apsaugos ir pabėgėlių integravimo mechanizmus. Tai visiškai atitinka vieno iš ES „tėvų“ Jean Monnet Europos vienijimosi pradžioje išsakytą prognozę apie tolesnę Europos projekto raidą: „Europa bus kuriama krizių metu ir bus visuma sprendimų, priimtų krizių metu“.

Žiūrint ilgalaikių procesų prasme net ir Brexit nėra ES krizė, sukelta tokios natūralios konsolidacijos procesų. Brexit yra nulemta Didžiosios Britanijos istorinių skirtumų lyginant su kontinentine Europa ir tokių skirtumų įtakos Didžiosios Britanijos ilgalaikiai vidinei politinei raidai ir visuomenės identiteto specifikai.

Nėra priežasčių galvoti, kad per sekančius 60 metų ES natūralios konsolidacijos procesas vyks kaip nors kitaip, nei vyko iki šiol. Todėl galima tikėtis, kad tokia nuosekli konsolidacija ir toliau vyks tose srityse, kuriose ji vyko iki šiol, o taip pat, kad ji plėsis ir į naujas sritis.

Lietuvos pozicija: tokia natūrali, nuosekli ES konsolidacija turi tęstis ir toliau. Lietuvos tokia konsolidacija negąsdina ir Lietuva skatina ES valstybes nares geranoriškai prisidėti prie tokios konsolidacijos tąsos. Lietuva sieks išlikti tokios natūralios konsolidacijos branduolyje, nes tai yra Lietuvos geopolitinio saugumo garantija.

2. ES galių plėtra

Nuo pat Romos sutarties pasirašymo 1957 metais subsidiarumas buvo vienas iš pamatinių ES veiklos principų. Jis ir toliau privalo tokiu išlikti. Tačiau ne mažiau svarbus yra ES šalių konvergencijos bei ES veiklos efektyvumo principas.

Iki šiol ES yra harmonizavusi arba tęsia harmonizavimą įvairiose politikos srityse, kurios sudaro galimybes efektyviai veikti Europos Sąjungos pamatiniams blokams: Bendrajai rinkai, Euro zonai, Šengeno erdvei.

Mažiausiai harmonizuotomis ir konsoliduotomis yra socialinė, sveikatos ir švietimo politikos.

Lietuvoje galima pastebėti, kad po 1990-ųjų didžiausia pažanga yra pasiekta tose atskirose srityse, kuriose ES ar NATO politikos priemonių harmonizavimo reikalavimai buvo didžiausi (monetarinė ir fiskalinė politika, rinkos ekonomika, energetika, krašto apsauga ir krašto saugumas bei kt.), tuo tarpu mažiausi pasiekimai yra stebimi tose srityse, kuriose ES politika buvo ir yra mažiausiai harmonizuota ir konsoliduota: socialinė politika, sveikatos apsauga ir švietimas.

Lietuvos pozicija: Lietuva turi nesibaiminti ES politikos galių plėtros į naujas sritis, tokias kaip socialinė politika, sveikatos apsauga ar švietimas. Tokia plėtra turi būti gerai apgalvota, padedanti spartesnei

socialinės-ekonominės gerovės konvergencijai įvairiose ES šalyse ir nepaneigianti esminio subsidiarumo principo.

3. ES resursai

Nepaisant to, kad vykstant natūraliai konsolidacijai šalys narės vis daugiau kompetencijų ir atsakomybių suteikia ES institucijoms, šių institucijų resursai, skiriami tokioms didėjančioms atsakomybėms realizuoti, nedidėja. ES finansiniai resursai ir toliau siekia tik 1% visos ES BVP. Verta prisiminti, kad pagal NATO standartus vien tik gynybos reikalams ES šalys narės turėtų skirti 2% nuo BVP. Taigi ES bendri reikalai Europoje yra dvigubai mažiau finansuojami nei karinės gynybos reikalai, nors ES ir yra pats svarbiausias "minkštojo saugumo" instrumentas Europos kontinente.

Tokie riboti ES resursai neleidžia ES veikti efektyviai net ten, kur yra sutarta, kad ji turi veikti. Toks neatitikimas tarp ES įgaliojimų ir jos valdomų resursų sukelia ir vis didėjančią neatitikimą tarp to, kokius lūkesčius žmonės sieja su ES bei jos galimybių tuos lūkesčius patenkinti. Ši vis labiau didėjanti distancija tarp lūkesčių ir galimybių yra ir viena svarbiausių priežasčių, kodėl nemažėja dalies žmonių nusivylimas pačiu ES projektu. Tokia situacija negalės ilgai tęstis, - ES šalys narės neišvengiamai turės sutarti dėl didesnių resursų skyrimo ES reikalams.

Lietuvos pozicija: Lietuva turėtų drąsiai pasisakyti už tai, kad ES privalo turėti didesnę biudžetą. Tokia bus neišvengiama natūralios konsolidacijos pasekmė. ES konsolidacija Lietuvai yra naudinga ir dėl spartesnės konvergencijos, ir dėl didesnio geopolitinio saugumo. Už tai pačiai Lietuvai yra verta susimokėti.

4. ES šalių narių gerovės konvergencija

Europos Sąjungos šalių narių konvergencija link aukščiausio europinio ekonominio-socialinio išsivystymo lygmens yra vienas iš svarbiausių ES veiklos tikslų ir principų. Lietuva gali pasidžiaugti, kad 2004 metais įsiliejusi į vieningą ir žymiai turtingesnę ES bendrąją rinką, mūsų ekonomika vien dėl to patyrė labai sparčios konvergencijos etapą. Ir vien todėl šiuo metu Lietuvos BVP/capita pagal perkamąją galią siekia jau daugiau nei 75% ES vidurkio, nors 2004 metais jis siekė tik 50%.

Tačiau per pastaruosius keletą metų stebime šio konvergencijos proceso sulėtėjimą. Tai yra bendra visų naujų ES šalių narių vystymosi tendencija – su laiku ekonominė-socialinė konvergencija lėtėja, o kai kur ir visai sustoja. Akivaizdu, kad be gilesnių ekonominių-socialinių reformų pačiose šalyse narėse konvergencijos tempai neįgaus naujo pagreičio.

Pastaruosiu metu ES plėtoja naujus politikos instrumentus, kurie turėtų skatinti ES valstybes efektyviau reformuotis vardan spartesnės konvergencijos. Tai visų pirma „Europos Semestro“ ir su tuo susijusių Rekomendacijų bei Nacionalinių Reformos programų instrumentas, kuris dar nėra išnaudojamas pačiu efektyviausiu būdu. Yra siūloma ir naujų priemonių, tame tarpe ir finansinių, kurios tokią konvergenciją galėtų paskatinti.

Lietuvos pozicija: Lietuva turėtų skatinti ES vadovybę ieškoti būdų, kaip „Europos semestro“ priemones paversti dar efektyvesnėmis. Lietuva turėtų pati ieškoti naujų būdų kaip šį ES politikos ir paramos reformoms instrumentą išnaudoti efektyviausiu būdu tam, kad ES ekspertų įvardijamos Lietuvai būtinos reformos pačioje Lietuvoje būtų įgyvendinamos pačiu sparčiausiu būdu, pilnai išnaudojant EK ekspertų intelektualinį potencialą, o ne ieškant būdų kaip nedarant būtinų reformų parašyti formalią ataskaitą Europos Komisijai apie tariamą rekomendacijų įgyvendinimą. Todėl Lietuva pasisako už tai, kad naujoje Daugiametėje finansinėje perspektyvoje būtų numatyta sąsaja tarp šaliai suteikiamos struktūrinės paramos ir šalies sugebėjimo įgyvendinti „Europos Semestre“ bei ES Rekomendacijose siūlomas ir šaliai būtinas reformas.

5. ES ir globalus konkurencingumas

Ilgalaikės ES perspektyvos požiūriu pats svarbiausias klausimas yra ne tai, kokias naujas institucijas ES sukurs, o tai – ar ES ekonomiškai ir socialiai išliks globaliai konkurencinga ar vis labiau pralaimės tokioje konkurencijoje. Prieš keliolika metų ES oficialiai buvo pasitvirtinusi strategiją iki 2010 metų savo konkurencingumu „pasivyti ir pralenkti Ameriką“. Deja, to nepavyko pasiekti. Dabar jau ir Kinija kvėpuoja Europai į nugarą. Kaip žinia Europa sparčiai sensta, gimstamumas ES šalyse išlieka žemas, ir todėl atsiranda vis didesnis darbo jėgos trūkumas, kuris ilgainiui vis labiau atsilieps ekonominiam augimui.

Europos ekonominė, socialinė raida pasižymi specifiniu „Europos modeliu“, kuriame daug dėmesio yra skiriama socialiniam dėmeniui ir ypač socialiniam saugumui. Tai yra ir Europos Sąjungos stiprybės, bet kartu ir potencialiai didžiausios silpnybės pagrindas.

Angela Merkel prieš keletą metų yra labai ryškiai įvardijusi, kad didžioji ES problema yra „3 skaičiai“: ES gyvena 7% pasaulio gyventojų; ES pagamina apie 18% pasaulio BVP; ir ES finansuoja apie 50% viso pasaulio išlaidų, skiriamų socialinėms reikmėms. Kitaip sakant, ES neproporcingai daug išleisdama socialinėms reikmėms yra priversta didinti mokesstinę naštą verslui ir tai gali pakirsti ES ekonomikos konkurencingumą.

Tačiau Europa taip pat gali parodyti kaip pavyzdį visam pasauliui Skandinavijos šalis, kurios tradiciškai yra labai stipriai socialiai orientuotos, tačiau kartu išlaiko globaliai konkurencingiausias ekonomikas.

Europos Sąjungos per artimiausius dešimtmečius lauks nelengvas pasirinkimas – arba persiorientuoti link anglosaksiško ekonomikos modelio, mažinant socialines garantijas bei socialines išlaidas, ir tokiu būdu stiprinant Europos ekonomikos globalų konkurencingumą arba reikės visą Europos Sąjungą skatinti perimti skandinaviškos gerovės modelį, kuriame didelės socialinės garantijos ir didelės biudžeto išlaidos dera su lyderyste globalioje ekonominėje konkurencijoje.

Lietuvos pozicija: Lietuva turėtų sąmoningai siekti žymiai sparčiau konverguoti link skandinaviškai „europietiško modelio“: didinti BVP persikirstymą per biudžetą tam, kad būtų galima geriau finansuoti socialinio saugumo ir švietimo reikmes, o kartu ir didinti ekonomikos konkurencingumą. Tokiu atveju Lietuva galėtų tapti geru pavyzdžiu „senajai Europai“ kaip yra sukuriama konkurencinga ir socialiai saugi gerovė šalyje, kuri tik prieš 30 metų pradėjo kurti rinkos ekonomiką.

6. Nedemokratinė Rusija – didžiausias iššūkis Europos Sąjungai

Po II Pasaulinio karo Rusija buvo ir tebėra didžiausias iššūkis Europai. Europa, o Lietuva ypač, nori ir siekia gerų santykių su Rusija, tačiau tai galima pasiekti tik tada, kai Rusija transformuosis į europietiško tipo demokratinę valstybę.

Lygšioliniai ES bandymai dirbant kartu su Rusijos valdžia, kitais politinės sistemos dalyviais padėti Rusijai transformuotis buvo nesėkmingi. Yra akivaizdu, kad tokios ES pastangos ir ateityje nepadės Rusijai.

Vienintelis būdas kaip ES gali padėti Rusijai transformuotis – tai apsupti Rusiją sėkmingų jos kaimyninių valstybių, visų pirma pažangiausių Rytų Partnerystės šalių (Ukraina, Moldova, Gruzija) žiedu. Todėl Rytų Partnerystės politika yra ne tik paramos Rytų Partnerystės šalims politika, tai visų pirma paramos Rusijos transformacijoms politika. Tokiam tikslui ir uždaviniui ES turi skirti žymiai didesnius finansinius ir politinės lyderystės resursus.

Nors šiuo metu apie Rytų Partnerystės šalių ES narystės perspektyvą nėra realu kalbėti, tačiau yra visiškai nepriimtina tokią tolesnę ateities perspektyvą iš viso neigti. Europos Sąjungos plėtra yra natūralus procesas, padedantis stabilizuoti ir integruoti vis naujus Europos regionus, todėl šiame laikotarpyje vykstanti ES plėtra į Vakarų Balkanų regioną yra būtina siekiant stabilizuoti šį neramų regioną.

Brexit gali atverti duris naujam ES santykių su kaimyninėmis valstybėmis modeliui, kuris galėtų būti naudingas kaip tarpinis santykių modelis su Rytų Partnerystės valstybėmis.

Lietuvos pozicija: Lietuva pasisako už ES plėtros politiką, kaip svarbiausią ES „minkštosios geopolitinės galios“ instrumentą. Vykstanti plėtra į Vakarų Balkanus, o ateityje ir į Rytų Partnerystės šalis yra būtina sąlyga tam, kad šie regionai taptų sėkmingais. Tai savo ruožtu yra ne tik instrumentas didinti stabilumą visoje Europoje, bet ir vienintelė galimybė padėti pozityvioms transformacijoms Rusijoje. 1957 metais ES buvo steigiama tam, kad būtų išspręsta „Vokietijos problema“, dabar ES plėtrą reikia matyti kaip vienintelį instrumentą, padedantį Europai spręsti vis dar neišspręstą „Rusijos problemą“. Lietuva kategoriškai nepitaria kai kurių Centrinės Europos valstybių veiksams, kurios savo dvišalių santykių su kai kuriomis Rytų Partnerystės šalimis problemas bando spręsti viešai šantažuodamos šias šalis, grasindamos blokuoti jų suartėjimą su Europos Sąjunga. Lietuva būdama viena iš Rytų Partnerystės politikos lyderių turi šiai lyderystei sutelkti reikalingus finansinius ir politinius resursus.

7. Potencialiai milžiniškos migracijos srautai iš Afrikos ir Viduriniųjų Rytų;

Ekspertai prognozuoja, kad 2050 metais Afrikoje vietoje dabartinių 1.2 mlrd. gyventojų gyvens jau 2.5 mlrd., o 2100 metais net ir 4.4 mlrd. gyventojų.

Artimieji Rytai pergyvena ligšiolinės stabilios pusiausvyrinės būsenos, susiklosčiusios pokolonijiniame laikotarpyje, kruviną griūtį. Nauja pusiausvyrinė būsena gims dar negreitai ir jos gimimas gali sugriauti dabartines valstybių sienas bei gali kainuoti dar daug žmonių gyvybių.

Afrikos demografija, Artimųjų Rytų geopolitinis kolapsas ir prie viso to prisidedanti klimato kaita gali atvesti prie to, kad Europai teks susidurti su dideliais pabėgėlių ir migracijos srautais.

Europa, pasimokiusi iš 2015 metų pabėgėlių krizės, turi ieškoti efektyvių būdų ne tik kaip tvarkytis su pabėgėlių krizės pasekmėmis, bet ir kaip tvarkytis su jos priežastimis.

Šiandien jau žinomi artimiausio laikotarpio būtini veiksmai: tai FRONTEX pajėgumų stiprinimas, saugant ES išorės sienas, ir socialinės paramos pabėgėliams didesnis harmonizavimas, įvedant ne tik paramos „grindis“, bet ir „lubas“, kad atskiros šalys netaptų pabėgėliams ypač patraukliomis, nes taip yra griaujami solidarumo pamatai.

Bet Europos Sąjungos ilgalaikėje ateityje laukia sudėtingi iššūkiai, kuriuos gali sukelti milžiniški pabėgėlių iššūkiai. Todėl Europos Sąjunga turi stiprinti savo gynybinius pajėgumus, kad galėtų esant reikalui sugražinti taiką pavojingiausiuose regionuose, iš kurių plūsta pabėgėliai, turi išmokti legalius imigrantus efektyviai ineguoti į savo darbo rinką, ir taip neleisti atsirasti uždariems pabėgėlių getams. Europos Sąjunga taip pat turi rūpintis Artimųjų Rytų ir Afrikos šalių ekonomine sėkme, nes tik tai gali sustabdyti pabėgėlius ir emigraciją iš tų šalių.

Lietuvos pozicija: Lietuva visada pasisakė ir pasisakys už tai, kad pabėgėlių problema būtų sprendžiama solidarai ir yra pasirengusi solidarai dalintis šios problemos našta. Kartu Lietuva ragina Europos Sąjungą ieškoti ilgalaikių ir stabilių šios problemos sprendimų būdų: efektyvesnės sienų apsaugos, solidarios pabėgėlių statuso politikos, bei efektyvios pabėgėlių ir legalių migrantų integracijos politikos. Lietuva taip pat pasisako už tai, kad Europos Sąjunga efektyviau išnaudotų savo „minkštąją galią“, taip padėdama stabilizuoti bei ekonomiškai vystyti Afrikos ir Artimųjų Rytų regionams. Tam Europos Sąjunga turi drąsiau atverti savo rinkas tų šalių prekėms – geriau importuoti iš jų žemės ūkio produkciją, nei pabėgėlius ar teroristus. Visada geriau yra eksportuoti stabilumą, nes jeigu to nedarome, tada importuojame nestabilumą.

F. Europietiškas solidarumas

Europietiškas solidarumas yra Europos Sąjungos pamatinė vertybė ir pagrindinis „kelio ženklas“ praktinėje ES veikloje ir jos funkcionavime. Ši vertybė gimė dviejų pasaulinių karų tragedijų išdavoje. Taip Europa išmoko skaudžias istorijos pamokas.

Lietuva, ir kitos Centrinės Europos valstybės, tapo ES narėmis tik dėka ES solidarumo vertybės. Mes, visa „naujoji Europa“, esame šios vertybės įsikūnijimas. Šiandieninėje Europos Sąjungoje solidarumas yra ir bendrų taisyklių laikymasis. "Naujoji Europa" savo elgesiu neturi teisės kelti abejonių dėl ištikimybės solidarumo vertybei. Nes toks elgesys pakirstų tolesnės Europos Sąjungos plėtos perspektyvas. Europa dar nėra tapusi "vieninga ir laisva", ir "naujoji Europa" turi būti tolesnio Europos vienijimo ir laisvinimo flagmanė. O tam būtinas tiek solidarumas ES viduje, tiek ir su artimiausiais kaimynais.

ES yra išgyvenusi didelius išbandymus, ir ateityje jos laukia neišvengiami dideli išbandymai. Išbandymai visai ES, išbandymai jos atskiriems regionams. Tame tarpe ir mūsų regionui. Geopolitiškai esame vienas labiausiai pažeidžiamų regionų. Iki šiol tokius išbandymus ES atlaikydavo dėka solidarumo vertybės.

Lietuvos pozicija: Lietuva buvo ir bus labai suinteresuotas Europos solidarumo vartotojas. Todėl Lietuva ir pati turi būti pastovi solidarumo vertybės tiekėja. Ir Lietuva negali pritarti jokiems atskiros valstybės, artimos ar tolimesnės kaimynės, veiksams, kuriais yra paniekinama ar silpninama ši svarbi vertybė.

A.Kubilius

G.Kirkilas

E.Vareikis

J.Bernatoniš

